

Ідейно-художня цінність поезії Тараса Шевченка „Садок вишневий коло хати”

5 клас

Валентина Черненко,

учитель-методист

Новоукраїнської ЗОШ І–ІІІ ступенів № 6

Кіровоградська обл.

Мета: стисло ознайомити учнів із життям та творчістю великого поета; допомогти усвідомити ідейно-художню цінність поезії Т. Шевченка „Садок вишневий коло хати”, відчутти красу поетичної мови вірша; розвивати вміння й навички виразного читання, застосування елементів аналізу; виховувати почуття пошани до особистості Т. Шевченка, інтерес до його творчості, любов до рідного краю, родини.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Обладнання: портрет Т. Шевченка, диск із мультимедійною презентацією „Пам’яті Шевченка”, ноутбук, магнітофон, диск із записом музичного твору, кросворд, порівняльна таблиця.

Епіграф: *Щовесни, коли тануть сніги
І на рясті просяє веселка,
Повні сил і живої снаги
Ми шануємо пам’ять Шевченка.*

Хід уроку

І. Організаційний момент

1. Вітання.

*Добрий день! У добрий час
Рада я вітати вас!
Ви почули вже дзвінок,
Він покликав на урок.
Кожен з вас приготувався,
На перерві постарався.
Ми вам раді, гості любі!
Поверніться до гостей,
Привітайтесь.*

Діти. *Добрий день!*

Вчитель. *Ми вітаєм щиро вас
Та запрошуєм ласкаво
На урок у 5 клас.*

2. Прийом „Подаруй усмішку”.

Щоб я зрозуміла, що ви в гарному настрої, посміхніться один одному.

3. Оголошення теми та мети уроку.

Сьогоднішній урок ми присвячуємо геніальному українському поету та художнику Тарасу Григоровичу Шевченку, його світлій пам’яті. Перегорнемо деякі сторінки життя великого Кобзаря, прислухаємося до шевченківської думки та слова, навчимося читати й аналізувати його поезії.

Учитель. Перед вами портрет геніального українського поета, мудрого захисника рідного народу. Розгляньте його уважно.

- Як художник змалював вираз обличчя поета?
- Куди спрямований його погляд?
- Про що „говорять” очі Тараса Григоровича? (*У глибині очей причаївся ледь помітний смуток.*)
- Як ви гадаєте, чому в очах смуток? (*Поет уболівав за долю свого народу.*)

На уроці ми продовжимо знайомство з творчістю поета, життя якого є великим подвигом. Тільки справжній патріот міг сказати:

*Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю.*

ІІ. Актуалізація опорних знань

1. Робота в парах.

Ви вже знаєте деякі факти з біографії Т. Шевченка, **виправте помилки** в тексті.

Тарас Шевченко народився 9 березня 1814 року. Його батьки були ремісниками. Хлопчик був слухняний, постійно сидів біля хати. Допомігав батькам, доглядав молодшу сестру.

2. Слово вчителя.

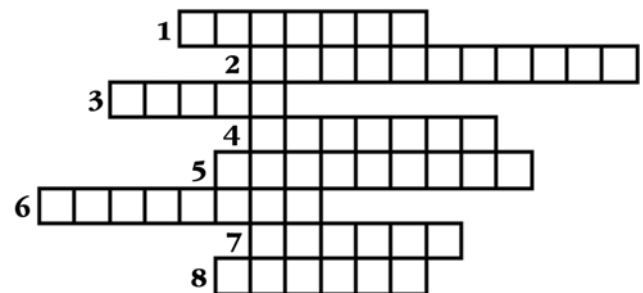
Тараса тягнуло до малярства. Найулюбленішою рідною радіою були книжки, пісні кобзарів, розповіді діда Івана про гайдамаків.

Український народ називав його Великим Кобзарем, генієм. Ось у якій хаті він жив. (*Учитель демонструє слайд презентації, читає уривок із повісті Степана Васильченка „У бур’янах”.*)

Невесела у Шевченка зимою та восени хата – стоїть край села, як примара, найгірша, мабуть, в усьому селі: кривобока, стара, стіни повигиналися, солома на покрівлі потемніла...

3. Розгадування кросворда.

Примітка. Розгадавши кросворд, учні по вертикалі прочитають прізвище поета.

1. Прізвище українського художника, з яким Т. Шевченко познайомився у Петербурзі в Літньому саду. (*Сошенко*)

2. Прізвище пана, кріпаками якого були Шевченки. (*Енгельгардт*)

3. У яке місто було перевезено прах Шевченка? (*Канів*)

4. Як називається гора, де знаходиться могила поета? (*Чернеча*)

5. Як, за прадавньою традицією, місцеві жителі називали село Кирилівку? (*Керелівка*)

6. Ім'я матері та старшої сестри Тараса. (*Катерина*)
7. Як називається перша збірка поезій? („*Кобзар*“)
8. Як називає Т. Г. Шевченка український народ? (*Кобзар*)

Учитель. У дитинстві Шевченко був допитливим, спостережливим, до всього цікавим хлопчиком. Зараз ви у цьому переконаєтеся.

4. Інсценування „Як Тарас чумакував“.

Ведучий.

Пісень веселих і вільних

Не співала мати.

Зранку йшла робить на пана,

Щоб сім'ю прогледувати.

Дома ж діток доглядала

Старша їх сестра Катруся.

*Мати подає вечерю. Катря стоїть боса, похнюплена,
плаче.*

Батько (*сердито до Катрі*). Прогледіла дитину? То це така ти нянька?

Сусід (*заходить у двір*). Оце лише вечеряєте? Чого так пізно?

Мати. Тож нам такий клопіт, що й вечеря – не вечеря, хлопець десь дався. Зранку як пішов, то й досі немає. Бігали і до ставка, і до греблі, всі бур'яни обшукали (*витає сльози*).

Батько (*сердито*). Догледіла...

Сусід. Знайдеться. Може, заснув десь у бур'яні. Проспитесь, прийде! (*Сідають із батьком на лаві і розмовляють.*)

Мати. Ну де б подівся?! Вечеряй, Катре, та знову підемо шукати. Хтось співає? (*Прислухається.*)

Сусід. Та то, мабуть, чумаки...

Катря (*виглядає на вулицю*). А ось наш волоцюга!

Мати. Де ж ти був? Де тебе носило?

(*Хлопчик мовчить. Катря його пригортає.*)

Батько (*встає з лави і йде до сина*). Чому мовчиш? Де ти був?

Тарас. У полі був, та й заблукав.

Батько. Хто ж тебе додому доправив?

Тарас. Чумаки!

Мати. Хто?! Хто?!

Тарас. Стрінувся я з чумаками, питають: „Куди йдеш-мандруєш?“ А я й кажу, що додому – в Кирилівку. А вони кажуть: „Це ти йдеш у Моринці, а в Кирилівку треба назад. Сідай, кажуть, із нами, довеземо“. Та й посадили мене на віз, ще й батіг дали волів поганяти.

Батько. Бачили таке? Чумакувати вже надумав! Чого тебе туди носило?

Тарас (*похнюпливо*). Хотів побачити, де сонце сходить, подивитися на ті залізнi стовпи, що підпирають небо, і ті ворота, куди сонце заходить.

Мати. Ой, Тарасе, що з тебе буде?

Сусід. Всі на кутку кажуть, що з вашого Тарасика, мабуть, щось добряче вийде.

Батько. Або велике ледащо. (*Сміється.*)

Мати (*пригортає сина*). Щось та й буде!

Сусід (*йде*). Бувай здоров, Григорію! Піду вже, завтра рано вставати, на панщину йти.

Батько. І нам нічого засиджуватися. Стели, жінко, мерщій у саду під вишнею. Йдіть, діти, спати.

Учитель. Яким же був Тарас у дитинстві? (*Відповіді учнів.*)

5. Слово вчителя.

Батьківщина... Що ми вкладаємо у це поняття? Це знайома стежина до школи, левада біля річки, береза під вікном, птахи у небі, вірний пес. Це все те, що ми не можемо не любити, як маму, тата, без чого ми не можемо жити, як без води, повітря, сонця. Це те, що ми повинні берегти, плекати, бо це і є наша рідна земля – наша Україна.

Коли людина сумує за Батьківщиною? Коли далеко від неї, тоді надзвичайно близькими і милими її серцю є спогади про рідний край, батьківську хату, мальовничу приро-

ду. Таким є вірш „Садок вишневий коло хати“, що увійшов до збірки „У казематі“. (Учитель демонструє слайд з рукописом вірша та портретом Т. Шевченка у період ув'язнення в казематі Петропавлівської фортеці м. Петербурга.)

Словникова робота.

Каземат – приміщення у фортецях, де тримали в'язнів.

III. Систематизація вивченого матеріалу

Слово вчителя.

Крім допитів, були ще довгі дні й ночі в одноосібній камері, майже півтора місяця. Що переживав, про що думав поет у тій похмурій самотині, ми б так ніколи і не довідалися, якби не поезія.

Виразне читання вчителем поезії „Садок вишневий коло хати...“

Яке враження справила на вас поезія?

Давайте з'ясуємо, як був написаний цей вірш.

Розповідь учня творчої групи.

Шевченкові пощастило роздобути великий аркуш паперу. Склавши його учетверо, він написав на ньому 13 віршів. Справжнім шедевром серед цих поезій справедливо вважається „Садок вишневий коло хати...“ Ця поезія – одна з найсонячніших у Шевченковій ліриці. Як у жахливих умовах каземату міг бути створений такий сонячний твір?

Слово вчителя. В оповіданні Володимира Дарди „Сильний за долю“ так змальовано психологічний стан Шевченка: „Коли виводили його з камери, глибоко вдихав пропахле весною повітря. Одного разу йому навіть вловилися добре знані ще з далекого дитинства пахощі набубнявілого навесні вишняку. Ті пахощі не облишили його і в камері, вперто витали довкола, аж поки не зринула перед очима до щему в серці мила картина. Пливла, розмірено погойдуючись, безкрая ніч, а в камері буяла розкішна весна, і пошерхлі вуста натхненно шепотіли...“

Читання учнем вірша „Садок вишневий коло хати...“

Бесіда за змістом вірша.

Якою постає селянська родина у вірші „Садок вишневий коло хати...“?

Яку пору року зобразив у вірші поет? Чи подобається вона йому? Відповідь обґрунтуйте.

Яку, на вашу думку, пісню могли співати дівчата, повертаючись із поля?

Чому донька подає вечеряти? (*Допомагає втомленим батькам.*)

Опишіть картину природи, зображену у вірші.

Розповідь учня творчої групи.

Природа в усіх поезіях Кобзаря така справжня, така красива і жива: „Садок вишневий коло хати, хрущі над вишнями гудуть...“, „співають ідучи дівчата...“ І ми одразу чуємо і гул хрущів, і красиві переливчасті голоси дівчат, і нічну чарівну пісню соловейка. Навіть відчуваємо свіжий запах молодих зелененьких вишеньок... Натруджені плугатарі повертаються з поля, втомлені, але спокійні і задумливі, зачаровані красою навколишньої природи. А вдома ждуть їх ласкаві матері, які вже приготували вечерю.

Гра „Я – мистецтвознавець“.

Відомо, що поет Шевченко був і відомим українським художником. Зараз ми розглянемо одне з Шевченкових полотен. З картиною „Селянська родина“ нас ознайомить учень-„мистецтвознавець“... (*Учитель надає слово учневі творчої групи, демонструючи слайд, на якому зображена репродукція картини Т. Шевченка „Селянська родина“, 1843.*)

Повідомлення учня дослідницької групи.

Т. Шевченко був чудовим знавцем народного побуту. Про це свідчать його поезія і картини, зокрема „Селянська родина“. На полотні ми бачимо кучочок подвір'я та стареньку хату під солом'яною. Тут надвечір зібралася селянська сім'я: молоді батьки, їхній синочок і дідусь. Малюк, мабуть, ненароком розбив глиняного горщика. Першим

порухом батька було покарати сина за шкоду. Лагідним жестом мати заступається за малого. Заспокоєний нею батько в одну руку бере люльку, а іншою тягнеться до сина, щоб його приголубити. Під ногами в людей крутиться цікавий до всього дворовий пес.

Неподалік на призвібі сидить і гріється у промінні призахідного сонця сивий дідусь. Він заглиблений у свої думки і не дослухається до того, що відбувається на подвір'ї.

Картина „Селянська родина” знаходиться у Державному музеї Тараса Шевченка в Києві.

Що спільного в картині та поезії?

Чи відповідає картина „Селянська родина” настрою вірша „Садок вишневий коло хати”? Думку обґрунтуйте. (Ні. Настрій картини сумний. Художник на полотні зображує тяжке та невеселе кріпацьке життя. Вірш „Садок вишневий коло хати” сповнений іншим настроєм – світлим, ліричним.)

Колективне складання таблиці.

Порівняння вірша та художнього полотна

Вірш „Садок вишневий коло хати”	Картина „Селянська родина”
Почуття: радість	Почуття: сум
Родина: батько (хоч не згадується, але слово „сім'я” дає це розуміння), мати, діти	Родина: чоловік, жінка, дитина, дідусь
Фон: хата, природа (садок вишневий, вечірня зіронька, соловейко)	Фон: хата
Проблема: немає (родина кріпаків, але немає цього на поверхні)	Проблема: родина кріпаків

Висновок: спілкування з природою допомагає зібратися з силами, забути про буденні проблеми, наближає життя до ідеалу.

Аналіз поезії.

Бесіда:

— Які художні засоби використовує автор для створення чудової картини сільського вечора? (**Епітет** – *маленьких (діточок)*; **зменшено-пестливі слова** – *зіронька, соловейко, діточок*; **повтори**. Автор дуже економно використовує художні засоби, але досягає виразності поетичної картини за рахунок змісту, добору лексики. *Опоетизований Шевченком вечір в Україні постає перед нами в усій красі.*)

— Завдяки ж чому ми бачимо чудову картину природи, праці й побуту селянської сім'ї? (*За допомогою зорових і слухових образів, які створює поет.*)

— То що ж ми бачимо, читаючи поезію? (*Садок вишневий, батьківську хату, плугатарів із плугами, сім'ю, яка вечеряє коло хати, вечірню зіроньку.*)

— А що чуємо? (*Хрущі над вишнями гудуть, співають дівчата, витьохкує соловейко, тиша.*)

— Чи є у вірші елементи гумору? Доведіть це. (*А мати хоче научати, та соловейко не дає – тонка доброзичлива усмішка, коли мати, незважаючи на свій обов'язок (і необхідність) наставляти дітей, підкоряється всевладній красі солов'їного співу, тихого вечора; їй не хочеться суворими словами розвіяти чари весняної ночі.*)

Випишіть усі дієслова з вірша, з'ясуйте їх роль у змалюванні поетичної картини. (*Йдуть, йдуть, співають ідучи, ждуть; вечеря, встає, падає, хоче научати, не дає; покляла, заснула, затихло, не затих. Дієслів багато, вони складають своєрідний логічно-змістовий ланцюжок; саме вони сприяють рухові дії, зміні одних картин іншими, роблять вірш динамічним, створюють живу картину. Саме за допомогою дієслів можна уявити картину.*)

Розповідаючи про засоби виразності, вчитель демонструє слайд.

Учитель. Де ще людина почуватиметься спокійнішою і щасливішою, як не серед такої природи. Шевченко

змальовує ідеальну, досконалу для людини модель життєвого устрою – це дружна сім'я, де панує гармонія людини і Бога. Вірш написаний у фольклорному стилі, тому не дивно, то він став народною піснею (музику написав Яків Степовий). (*Слухання запису пісні.*)

Доведіть, що поезія Шевченка „Садок вишневий коло хати...” належить до пейзажної лірики.

Жартівлива вікторина.

Хто завжди чекає з нетерпінням? (*Матері*)

Що слугує аеродромом для хрущів? (*Вишні*)

Кого втома не бере? (*Дівчат*)

Хто сперечається з матір'ю і кого вона боїться? (*Соловейко*)

Назвіть вечірній дует. (*Солов'ї та дівчата*)

Назвіть вечірній ліхтар. (*Зіронька*)

Хто й увечері не розлучається зі своїми помічниками?

(*Плугатарі з плугами*)

Гра „Мажор – мінор”.

Виділити рядки радості, піднесення у творі.

Виділити рядки суму, душевної утоми.

IV. Узагальнення вивченого матеріалу

Рефлексія.

Що нового ви дізналися про Тараса Шевченка?

Що запам'ятали з уроку про поета?

Чи справдилися ваші очікування?

Робота з епіграфом.

Які ключові слова можна виділити в епіграфі?

Яке символічне значення мають слова „*ряст*” і „*веселка*”?

Як ви розумієте слова „*повні сил і живої снаги*”?

Коли ж ми вшановуємо Тараса Григоровича?

V. Підсумок уроку

1. Робота з деформованими прислів'ями про Т. Шевченка.

Учитель демонструє слайд, на якому хаотично розташовані слова у реченнях:

„Кобзарі”, шукай, у, правду.

Тарасове, глибоко, око, бачить.

Щоб, служити, народу, так, як, треба, Тарас, жити.

Гра „Дешифрувальник”.

Учитель демонструє слайд з реченням, у словах якого пропущені голосні літери. Учні повинні прочитати речення.

Т.р.с Гр.г.р.в.ч Ш.вч.нк. – в.л.к.й .кр..нськ.й п..т, х.д.жн.к.

Розгадування акровірша.

Учитель демонструє слайд, на якому записаний акровірш, і пояснює значення цього терміна.

Ти поспіши слівце назвати,

Адже умів лиш він один

Рабів німих так захищати,

А хто так оспівав, як він,

Садок вишневий коло хати?

Дмитро Білоус

Заключне слово вчителя.

Учитель демонструє слайд, на якому зображена Тарасова гора, читає рядки:

Спи спокійно, Тарасе!

Нащадок твій

Словом шани тебе пом'янув.

І народ України

Заповітів твоїх не забув.

Дорожіть Шевченком. Хочеться вірити, що для вас прикладом завжди будуть Тарасова пристрасть, Тарасова мужність, Тарасове невмируще слово!

VI. Домашнє завдання

Вивчити вірш напам'ять.

Написати твір-мініатюру „Читаючи поезії Шевченка...”.